

PERTTI JULKUNEN

Olemisen pelko on talousherran alku

En nähnyt kuilua edessäni,
mutta tiesin, että siinä se oli.
Ja minun oli otettava vain askel

– Korppu Leijonamieli¹

Martin Heidegger paljastaa metafysiikkakritiikissään modernin elinkeinoelämän ajattelemattomuuden perustaa. Talouden kytkös tuonpuoleiseen tulee näkyviin laskelmoivan ajattelun piirissä.

Laskija voi lisätä lukuunsa aina yhden ykkösen lisää, äärettömästi. Tulostavasti organisaation on aina pakko saada yksi euro lisää voittoa, ja tämä pakko toistuu äärettömästi. Energian tarve ei tule koskaan tyydyttyksi. Joka paikassa tarvitaan ainakin yksi watti lisää. Näin ollen viisi ydinvoimalaa ei riitä Suomelle. Loppujen lopuksi niitä on rakennettava ääretön määrä.

Kohtalonkysymys kuuluu, miten jatkuva talouskasvu on mahdollista, vaikka sen mielettömyys on kiistatonta. On selvää, että laskija voi aina lisätä vielä yhden ykkösen, mutta miksi hänen on pakko lisätä se?

Heidegger puhuu metafysiikkaluentojaan jälkisaunoissa maailmasta, jossa mikään ei ole arvokasta muutoin kuin kulutettuna. Laskeskelevä ajattelu vie arvokkuuden

olevaiselta, sillä laskenta ei salli minkään muun kuin laskettavan tulla esiin. Väliä on vain sillä, paljonko lasketavaa on.²

Luennon aiheena ei silti ole talous. Aiheena on metafysiikka. Heidegger panee lukijansa päättämään, että juuri metafysiikka on talouden mielettömyyden takana. Moderni talous on metafysiikkaa siinä missä uskontokin. Metafysiikka vastaa Heideggerin mukaan tiettyyn kysymykseen, jonka jokainen kohtaa joskus. Kysymys on kaunis ja lapsellinen: miksi on olemassa olevaisia eikä pelkkää ei-mitään? Mitä olevaisten oleminen oikeastaan on?

Metafysiikko tekee huonon teon, jos ryhtyy vastaamaan, että oleminen on jotakin muuta kuin olemista. Olevaisten todellinen oleminen on muka henkeä, ideoita, Jumalaa, tahtoa, arvoa tai muuta sellaista. Heideggerin kanta on, että oleminen on olemista, ei mitään muuta. Hän päättelee Hegelin hengessä, että puhdas oleminen ei ole mitään olevaista, joten se on yhtä kuin puhdas ei-mikään.

Ei-mikään on Heideggerin luennon varsinainen teema. Peruskysymys kuuluu: kuinka ei-millään hurisee? Yhtäältä ei-millään hurisee hienosti. Heidegger nimittäin saa meidät huomaamaan, että ei-mikään on olemassa ehdottomasti ja omin voimin. Jos uskomme, että kahvin vakuumpaketissa on todella hiukan tyhjyyttä, niin emme vielä usko, että siellä on ei-mitään. Ei-mitään on siellä, missä ei ole mitään, ei tyhjyyttä. Mutta samalla ei-mikään koskee sittenkin kaikkea, yhtä hyvin pakettiin pantua tyhjyyttä kuin tänne maan päälle synnytettyä ihmistä. Ei-mikään ei ole olevaisissa tyhjyytenä, vaan taustana ja olemattomuuden mahdollisuutena.

Niinpä ei-millään menee ihmisten keskuudessa myös huonosti. Ei-minkään ehdottomuutta kammoksutaan. Ihmiset torjuvat olevaisten mukana tulevan ei-minkään metafysiisten järjestelyjen avulla. Kaikki olevaiset arvoiksi muuttava ja loputtomasti kasvava talous on yksi rajattomasti tepsivä metafysiinen järjestelmä.

Talous uskottelee, että olevaisten takana on olio, jonka nimi on arvo³. Ei-minkään pelko muuttuu nekrofiliseksi projektiksi⁴, jossa metafysiisen arvon tavoit-

Valokuva: Pertti Julkunen

telussa touhuava talous tuhoaa ei-mistään muistuttavat olevaiset. Talouden tulos on hieman paradoksaalinen: ei-minkään pelko johtaa olevaisten mitätöimiseen.

Talous ehkäisee olevaisten kosketukset. Olevaisiin kuuluva ei-mikään pääsee Heideggerin mukaan hipaisemaan ihmistä vain ahdistuksen hetkinä. Ahdistus virittää tilan, jossa ilo ja luova lempeys tulevat ihmisen lähelle, sanoo Heidegger. Ei-minkään hipaistessa kuitenkin koskettaa myös kauhun syöveri. Tuolloin käy hyvin, jos on rohkea eikä maastoudu metafysiikan alle. Myös pidättyväisyys on paikallaan. Kauhistuksesta ruikuttaminen tai rohkeudella pullisteleminen pilaa mielialan, jossa olevaiset voisivat olla arvokkaasti.

Ei-minkään kosketus avaa olevaisten, sanoo filosofi. Taiteen tehtävänä on olevaisten avaaminen. Talouden työnä on sen sulkeminen. ”Varmasti tämä on euron vakavin kriisi tähän asti”, toteaa talouskomissaari. ”Mutta sen takia on ryhdytty määrätietoisiin toimiin sen puolesta”, hän jatkaa.⁵

Olevaiset ovat avoimia silloin, kun niiden päällä ei ole mitään muuta kuin ei-mitään. Ihminen tavoittaa olevaisten arvokkuuden, kun hän näkee ja tuntee ne ei-minkään läpi. Ne ovat kauniita ja mieltä ylentäviä. Ajattelemisen on mahdollista vain silloin, kun maailma on auki. Se on mahdotonta, kun maailma on suljettu. Metafysiikka pelastaa ihmisen olevaisten kosketuksilta taluttamalla hänet lukkojen taakse piiloon ajattelemiselta. Ahdistus on Heideggerille ajattelemisen alku. Metafysiikka suojaa ahdistukselta. Samalla se suojaa myös ajattelemiselta, kiitollisuudelta ja elämisen mielekkyydeltä.

Heideggerin viitoittaman tien seuraamisessa on masentavaa se, että mahdollisuudet käyttää järkeä julkisesti näytävät huonoilta. Ajattelemista syntyy, kun alastomat olevaiset koskettelevat toisiaan. Talouselämä on metafysiikkaa. Metafysiikka peittää olevaiset. Tässä katsannossa talouskasvua vaativat elinkeinoelämän edustajat eivät ole viisaita eivätkä tyhmiä, vaan kokonaan ajattelukyvyttömiä. Miten heidän kanssaan vaihdetaan ajatuksia? Miten talous muutetaan olevaisten ajattelemiseen perustuvaksi, kun ajattelemisen on sen piirissä määritelmänsä mukaan mahdotonta?

Rohkeudesta Heidegger puhuu rohkaisevasti, tai tältä ainakin aluksi tuntuu. Meistä jokainen on tavannut tavallisia ihmisiä, jotka osaavat kohdata ei-minkään ja

kiittävät olevaisia siitä ihmeestä, että ne ovat olemassa. Pelkuruus ja ajattelemattomuus eivät siis sido yhtäläisesti kaikkia. Ne ovat lähinnä ja enimmäkseen herrojen etuoikeuksia. On kuitenkin vaikeaa nähdä, miten rohkeus voisi muuttaa rakenteita. Rohkea ihminen on vapaa, tyytyväinen ja seikkailevainen kuistilla oman perheensä parissa istuessaan⁶, mutta mitä tehdä maailmassa, jossa pörssi miesten pohjaton pelkuruus vaatii joka päivä uusia uhrimenoja? Markkinametafysiikkojen apurit voivat milloin hyvänsä astua järjestelmästä alas elämismailmaan ja särkeä verannan.

Talous on metafysiikkaa vain modernissa maailmassa. Totaaliseksi talousmetafysiikka muuttui vasta 1900-luvun lopulla. Vasta silloin kypsyi tilanne, joka vaatii esimerkiksi performanssia, jonka kuluessa muutamat ministerit istua jurottavat yhdessä yksitoista tuntia ”rahamarkkinoiden luottamuksen palauttamiseksi”.⁷

1900-luvun henki muhi mielenkiintoisessa kypsymisvaiheessa myös silloin, kun Heidegger piti pieniä metafysiikkaluentojaan Freiburgin yliopiston aulaan vuonna 1929. Hän liittyi neljä vuotta myöhemmin Saksan kansallissosialistiseen työväenpuolueeseen. Natsit kai olivat niinä aikoina Heideggerin mielestä rohkeita ihmisiä. Kesälukukauden 1935 uusilla metafysiikkaluentoillaan Heidegger unohti pidättyvyyden ihanteen ja innostui siitä, että henkevää Eurooppaa pihteihinsä puristavat, jalansijattomissa järjestelmissä elävät normaali-ihmiset saavat pian turpiinsa epätavallista suuruutta ja totuutta pullistelevalta uudelta liikkeeltä⁸.

Metafysiikka olisi ollut hyvä rajata tarkemmin. Olisi ollut selvempää sanoa, että olemisen kysyminen on koltolonkysymys, jota ei voi välttää, mutta että kysymykseen vastaaminen on toinen asia kuin sen esittäminen. Olemisen kysyminen on ajattelevaista, jalansijattomista järjestelmistä riippumatonta olemista. Mielekäs olemisen voi jatkua, jos olemisen kysyjä maltaa olla kokonaan vastaamatta tai vastaa ”ei mitään”.

1900-luku oli täynnä rohkeita ja valistuneita ihmisiä, jotka yrittivät kaataa järjestelmiä. Ilo, luova lempeys, pidättyväisyys ja vaatimattomuus pysyivät toisinaan tekijöiden ja näkijöiden mukana ja toisinaan taas putosivat pois. Järjestelmät muuttuivatkin viime vuosisadalla hiukan, mutta kaiken edessä oleva metafysiikka vain mahtavoitui entisestään. Mitähän nyt olisi tehtävä?

Viitteet

- 1 Lindgren 1990.
- 2 Heidegger 2010, 56.
- 3 Vrt. Holvas 2009.
- 4 Ks. Pennanen 2010, 159–161.
- 5 Ks. Koskinen 2010.
- 6 Jansson 2007, 141.
- 7 Ks. Isotalus 2010.
- 8 Vrt. Heidegger 1976, 28, 152.

Kirjallisuus

- Heidegger, Martin, *Einführung in die Metaphysik*. Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1976.
- Heidegger, Martin, *Mitä on metafysiikka?* (Was ist Metaphysik? 1929). Suom. Antti Salminen. niin & näin -kirjat, Tampere 2010.
- Holvas, Jakke, *Talousmetafysiikan kriittikkä*. Tutkijaliitto, Helsinki 2009.
- Isotalus, Päivi, Jättirahastosta ratkaisu hätään joutuneiden tueksi. *Aamulehti*

10.5.2010.

- Jansson, Tove, *Näkymätön lapsi ja muita kertomuksia* (Det osynliga barnet, 1962). Suom. Laila Järvinen. WSOY, Helsinki 2007.
- Koskinen, Mika, Näin Kreikan kriisi iskee suomalaisiin. *Iltä-Sanomat* 29.4.2010.
- Lindgren, Astrid, *Veljeni Leijonamieli* (Bröderna Lejonhjärta, 1973). Suom. Kaarina Helakisa. WSOY, Helsinki 1990.
- Pennanen, Jotaarkka, *Elämää pienempi näytelmä*. Like, Helsinki 2010.